

KTERÉ SLUŽBY NLK JSOU PŘÍSTUPNÉ I PO OTEVÍRACÍ DOBĚ?

Konkrétní příklady elektronizace služeb v Národní lékařské knihovně.

Radka Římanová, Národní lékařská knihovna Praha

Elektronizací služeb v knihovnictví rozumím proces postupné proměny technologie širokého rámce činností nazývaných “služba uživateli” z práce z manuální na automatizovanou, až k ideální podobě, kdy je služba elektronická dokáže pracovat nezávisle na obsluze knihovny.

. www.nlk.anet.cz

Otevírací doba NLK je od pondělí do pátku od 9.00 do 19.00 hod.. Po té, kdy všichni pracovníci odejdou domů je připraven uživatele přijmout NT server NLK. Vstupní bránou je stránka NLK – www.nlk.anet.cz. Stránka vznikla v roce 1995. Pro sledování přístupů na svou internetovou stránku využívá NLK službu “NA VRCHOLU”. Z jejích denních výkazů víme, že přístupy na náš server ve všední dny v době mezi 20:00 – 7:59 tvoří 12% z celkového počtu přístupů, v letošním roce (do 19.6.2000) to již znamenalo celkem 2741 přístupů.. O víkendech je zaznamenám průměrný počet 5% přístupů z celkového množství. (k 19. 6. 2000 to bylo 1315 přístupů). Tento počet přístupů neodráží ještě nárůst uživatelů, který přinesla automatizace výpůjčního protokolu (ostrý provoz zahájen 15. 6. 2000).

Tyto údaje nás utvrzují v domněnce, že stránka NLK je dostatečně známým bodem Internetu pro relevantní skupinu uživatelů. Stránka NLK je i významným internetovým portálem, množství linků shromážděné v kapitole “Užitečné odkazy” podává přehled o zdravotnických serverech v ČR i v zahraničí.

Elektronické katalogy

Nejvyužívanější kapitola stránky nese název “Katalogy”. Nalezneme zde vstupy do bází dat budovaných v NLK. Vstupy do katalogů dalších knihoven jsou uvedeny v kapitole “Externí informační zdroje”. Katalog NLK, zpracováváný v systému Aleph, je rozdělen do několika samostatných bází dat. Hlavní a nejrozsáhlejší je katalog celého fondu NLK. Retrospektiva zpracování starších přírůstků sahá až k roku 1968 a práce na zpětné katalogizaci stále pokračuje. Domnívám se však, že účastníky konference “Knihovna současnosti 2000” budou více zajímat některé netradiční nebo nové báze dat.

Bibliographia Medica čechoslovaca na www

V červnu 2000 byla v síti Internetu zpřístupněna analytická bibliografie Bibliographia Medica čechoslovaca v bázi dat BMC. Báze BMC je česká národní bibliografie z oblasti medicíny, obsahující bibliografické záznamy bohemik a slovacik, tj. především článků z českých a slovenských časopisů a sborníků, českých monografií, ale též článků z cizojazyčných časopisů vydávaných v ČR popř. prací českých a slovenských autorů publikovaných v zahraničí. V současné době obsahuje záznamy zpracované v roce 1999 a cca 1x měsíčně jsou dodávány záznamy zpracováváné v roce 2000. V prvním čtvrtletí roku 2000 obsahovala asi 27000 záznamů.

Báze závěrečných zpráv Interní grantové agentury MZ ČR

Upozorňuji též na již dříve založenou Bázi závěrečných zpráv Interní grantové agentury ministerstva zdravotnictví ČR. Báze IGA obsahuje katalogizační záznamy závěrečných zpráv grantů přidělených v letech 1991 - 1998 Interní grantovou agenturou (IGA) MZ ČR. Způsob vyhledávání v této bázi je stejný jako v ostatních databázích zpracováváných v systému Aleph. Zprávy jsou uloženy v NLK a uživatelům jsou zpřístupňovány v následujícím režimu. Půjčování je pouze prezenční, kopírování a citování práce není povoleno. Absenční výpůjčky na dva týdny a kopírování jsou povoleny pouze proti předložení písemného souhlasu přihlašovatele grantu.

Báze nakladatelů a vydavatelů

V kapitole "Katalogy" je přístupná též "Báze nakladatelů a vydavatelů". Tato báze, nazvaná KUP, byla původně pouze pracovní pomůckou oddělení akvizice. Toto oddělení ji stále ke své práci využívá, proto jsou uváděné údaje poměrně aktuální. Díky použití katalogizačního modulu Aleph nebylo technickým problémem ji zveřejnit na www stránce.

Účelem báze KUP je shromáždit údaje o firmách a organizacích působících zejména v České republice v oblasti vydávání, prodeje a distribuce lékařské a zdravotnické literatury, případně v příbuzných oborech. Dále jsou obsaženy údaje o jednotlivých lékařských a farmaceutických fakultách, výzkumných ústavech a odborných lékařských společnostech vydávajících konferenční sborníky a jiné materiály z oblasti tzv. šedé literatury. Ve výběru lze v bázi najít i údaje o farmaceutických firmách a distribučních firmách léků a zdravotnické techniky, které se podílejí na vydávání odborných publikací či toto vydávání podporují. V současnosti je v bázi cca 1500 záznamů a je průběžně doplňována. U každé organizace jsou uvedeny základní identifikační údaje (pokud je bylo možno získat): název organizace, organizační členění, adresa, sídlo, telefon, fax, e-mail, internetová adresa, u vydavatelů pak i ISBN. Tuto bázi zde prezentuji jako jednu z pomůcek pro široký okruh našich kolegů v jiných zdravotnických knihovnách a i jako možnost nekatalogizačního využití katalogizačního modulu.

Báze českých národních autorit z oboru lékařství a zdravotnictví NLK

Odrazem dalšího perspektivního rozvoje NLK je budování báze českých národních autorit z oboru lékařství a zdravotnictví. Tato báze je prozatím přístupná pouze v telnetovském zobrazení, po zadání příkazu BASE AUP. Při budování tohoto souboru spolupracuje NLK úzce s Národní knihovnou. Tato spolupráce je zmiňována i v referátu dr. Bartla. V současné době je v bázi AUP okolo 2 300 záznamů. Podstatnou položkou záznamů autority je citace zdroje, kde byly údaje získány – biografické články v lékařských časopisech, které se zpracovávají pro BMC, biografické údaje v knihách, katalogizovaných v NLK, kartotéka jmen významných českých i cizích lékařů, která byla budována v NLK v letech 1953-1962 (cca 16 000 záznamů), knihy, vydávané v rámci výročí lékařských fakult nebo další lékařské biografické slovníky. V letošním roce byl tento projekt budování této databáze podpořen grantem odboru literatury a knihoven MK ČR (“Zpřístupnění českých národních autorit z lékařství a zdravotnictví prostřednictvím Internetu a CD-ROM”).

Publikační činnost NLK

NLK jako ústřední lékařská a zdravotnická knihovna se věnuje i publikační činnosti. Publikované materiály patří též do oblasti “služeb po otevírací době”. Bulletin Lékařská knihovna vychází 6x ročně. Mezi přispěvovatele patří zaměstnanci NLK i dalších zdravotnických knihoven. V elektronické podobě je na internetové stránce NLK přístupný plný text bulletinu. Ve dvanácti odborných sekcích vychází referátové výběry. Jejich obsah je již zcela medicínský. Na Internetu najdeme plný text Referátového výběru z anesteziologie, resuscitace a intenzivní medicíny. Vystavena je i bibliografie české a slovenské urologie od roku 1994, která je sestavována pro Referátový výběr urologie. Pro knihovnickou veřejnost může být zajímavé vystavení katalogizační příručky, které vypracovalo oddělení bibliografie a katalogizace NLK. Příručka byla původně zpracována jako pouze interní materiál pro naše katalogizátory. Při postupném přecházení zdravotnických knihoven na jmennou katalogizaci podle pravidel AACR2 a ve formátu UNIMARC, jsme se rozhodli vystavit její plný text. Je využívána pomůckou při řešení konkrétních problémů našich přispěvatelů do Souborného katalogu NLK. Všechny výše zmíněné produkty jsou šířeny zároveň v tištěné formě. Pouze v elektronické formě NLK nabízí titul “Bibliomedica”, soubor národní knižní, časopiseckou a článkovou bibliografii pro oblast zdravotnictví, vydávaný ve formě CD-ROM firmou Albertina icome Praha. Nyní již v novém programové prostředí TORNÁDO.

V září roku 2000 vyjde ve spolupráci s Lékařským informačním centrem CD-ROM “H.E.L.P.”, obsahující databázi lékařských informací a knižní katalog NLK. Pro bázi knih z fondu NLK a souborného katalogu zahraničních monografií NLK byl vytvořen speciální program. Ten umožňuje off-line vyhledávání v katalogu NLK (rozsah uložených přírůstků 1968 – 30. 6. 2000). Data jsou uložena ve formátu UNIMARC a je umožněn jejich export do jiného knihovnického systému. Tím by chtěla být NLK nápomocna dalším zdravotnic-

kým knihovnám při zpětné katalogizaci fondů. Tento export je umožněn zájemcům, kteří obdrží od NLK speciální přístupové heslo.

Elektronické objednávky

V kapitole elektronické objednávky jsou uloženy formuláře pro objednávku rešerše, xerokopie článku z časopisu ve fondu NLK a článku z časopisu nedostupného v ČR z Bibliothek der Universität Bielefeld (JASON). Tyto formuláře považují za první krok k virtuální knihovně v pojetí STK. Rozšíření služeb knihovny o možnost takového objednávání v síti Internetu je však mnohem méně náročné než vybudování INVIKU.

Tato služba je přístupná všem uživatelům Internetu, bez ohledu na zaplacení registrace v NLK. S objednavateli má NLK velmi dobré zkušenosti. Složenku či fakturu obdrží zákazník zároveň s žádanými materiály. V roce 1999 bylo vyřízeno 1801 objednávek. Ke dni 30. 6. nebylo uhrazeno pouze 7 z nich.

Naše zkušenosti s platbami individuálních neregistrovaných uživatelů by mohly být i argumentem pro zavedení této služby v jiných knihovnách. Tato služba umožňuje uživateli možnost objednat článek přímo, aniž by musel žádat jinou knihovnu o meziknihovní reprografickou výpůjční službu. Při objednávání rešerší touto formou je někdy nutné, aby se pracovník NLK s objednavatelem spojil (e-mail, telefon) a jeho požadavek pro upřesnění zkontroloval. Konzultace se zadavatelem však patří k praxi rešeršního oddělení k běžným úkonům. Denně přijímáme cca 120 objednávek a jejich počet neklesá ani v letních měsících, kdy zájem veřejnosti o jiné služby knihovny je nižší... NLK přijímá objednávky i e-mailem nebo klasickou poštou a samozřejmě přímé objednávky od čtenářů v době otevírací doby knihovny. Pokud ovšem čtenář využije tohoto formuláře, je jeho objednávka zaručeně kompletní a tudíž realizovatelná v co nejkratší době. Osobní data registrovaného uživatele jsou přebírána z databáze tvořené v programu Aleph. Aktualizace se provádí 1x denně. Ochrana osobních dat je zaručována automatickým odhlášením registrovaného uživatele po 20 minutách.

Přístupy do fulltextů

Zpřístupňování fulltextů periodik v NLK je též umožněno z naší www stránky. Podstatný rozdíl ovšem je, zda uživatel pracuje na našem serveru v Sokolské 54 nebo ze vzdáleného počítače (ověřování přístupu IP adresou nebo zadáním hesla). Po otevírací době však může získat přístup k periodiku z katalogu NLK (báze NML), kdy součástí záznamu periodika je i link na internetovou prezentaci. Získání obsahů nebo abstraktu článků jednotlivých vydání periodika, které je obvykle volně přístupné, je pro naše čtenáře velmi podstatným přínosem, když si uvědomíme množství předplatitelů služby Rychlé informační obsahové služby, NLK varianta Current Contents.

Automatizovaný výpůjční protokol

Pod službou knihovny si obvykle laik představuje knihovnici za výpůjčním pultem. V NLK byl modul výpůjční protokol zprovozněn 15.6.2000 v 9.00.

Způsob práce v automatizovaném vypůjčném protokole (dále AVP) je vždy podmíněn použitím konkrétního software. V případě NLK se jedná o systém Aleph 300.

Co přináší AVP čtenáři, který “navštíví NLK po otevírací době”? Při práci s elektronickým katalogem může zjistit, zda kniha je či není vypůjčená, zjistit podrobnosti o svém čtenářském kontu a prodloužit si své vypůjčky. Je-li jeho konto čisté, může si i objednat knihu k vyexpedování ze skladiště nebo uložit rezervaci na vypůjčené dokumenty.

MEDVIK

Nejvýznamnější perspektivou elektronických služeb NLK je projekt Medicínská virtuální knihovna (MEDVIK) - síťové sdílení informačních zdrojů pro vědu a výzkum. Projekt počítá s vytvořením kooperativního systému několika institucí. Realizace je možná díky finanční podpoře MŠMT ČR. NLK je hlavním nositelem grantu, spolunositeli jsou Institut klinické a experimentální medicíny, Institut postgraduálního vzdělávání ve zdravotnictví a Ústav hygieny a krevní transfúze. Hlavní cíl projektu si dovoluji ocitovat z referátu, který byl přednesen na 17. zasedání Komise pro služby při Národní knihovně ČR v Ústí nad Labem letos květnu paní Olgou Daňsovou.

“Cíle projektu: Hlavním cílem projektu Medvik je vytvořit základy technické infrastruktury vzájemně propojeného distribuovaného medicínského knihovně-informačního systému, s jednotným uživatelským rozhraním, poskytujícím přístup k veškerým veřejným, počítačově zpracovaným datům obsaženým v systému. Knihovny nositele a spolunositelů tohoto projektu (NLK, IPVZ, IKEM a ÚHKT), se stanou analyzátory dosud užívaných softwarů (ALEPH, Rapid Library, Tinlib) a budoucích potřeb jednotného software, který by dosavadní systémy propojil. S vyřešením technické infrastruktury (HW, SW) je záměrem projektu udržet kontinuitu unikátních zahraničních periodik v jednotlivých institucích, rozšířit spektrum zahraničních databází, uspokojovat požadavky na primární informační prameny a sdílet a rozvíjet informační fondy v síti lékařských knihoven v ČR. To znamená, že z jednoho místa bude moci knihovník nebo přímo sám uživatel vstupovat přes portál (www.medvik.cz) k informačním zdrojům zúčastněných knihoven. K informačním zdrojům v první fázi se počítají především katalogy knih i periodik a služby MVS s plnými naskenovanými texty.”